

Az iskolák és a science fiction

Mi, a régi sci-fi nemzedék tagjai, mind hajlamosak vagyunk arra, hogy korai SF-olvasói tapasztalatainkról horrortörténeteket meséljünk.

Emlékezzenek csak: azokban az időkben science fiction kizárólag magazinokban jelent meg, s a maiaktól eltérően tépett oldalak, harsogó címlapok és ízléstelen borítók jellemezték e kiadványokat. S mi több, ezeket legnagyobbreszt, sőt szinte kizárólag tizenéves tacsók olvasták, s ezek többnyire fiúk és introvertált természetűek voltak.

A szülők természetesen teljesen értetlenek és gyanakvók voltak, a tanárok pedig felháborodtak.

Így hát mi régiek jól emlékezünk arra, hogy szülők és tanárok hányszor kobozták el ezeket a magazinokat. Nem tisztelték a tulajdonosi jogokat, amikor kölykökről volt szó. Még rosszabb volt az, hogy még le is szidták, mert ők silányságnak, ostobaságnak minősítették ezeket az írásokat.

Egy tanárnak időről időre feladatul kell adnia tanítványa számára, hogy véleményt írjon egy maga által kiválasztott könyvről, olyanról, amelyet olvasott és tetszett neki. S az ifjú ember ilyenkor írhatott – mondjuk – egy értelmes és mélyreható elemzést Jack Williamson Az űrlégió című írásáról. Elképzélhetjük, hogy mi történt ekkor!

Először is: a tanulmány F* jelzéssel került vissza szerzőjéhez. Másodszor is: a diák keményen dolgozott, és jó munkát végzett, a tanár meg kérdőre vonta, és megsemmisítően kijelentette, hogy a dolgozatot „egy jó” könyvről kellett volna írni, egy „irodalmi értékű” műről, nem pedig egy vacakról.

Én persze megsértődtem a dolgok ilyenén állásán. S valamennyien így voltunk ezzel. S miután magam is elkezdtem írni, és sikeres és megbecsült íróvá váltam (e terület más művelőivel együtt), hozzászoktattak ahhoz a gondolathoz, hogy én nem vagyok „igazi” író, nem írok „valódi” könyveket, azaz: meglehetősen gyanús egyén vagyok.

Mikor változott ez meg?

Ami engem illet, számomra az 1950-es évek közepén történt változás, amikor a könyveimből befolyó bevételeim meghaladták professzori fizetésemet. Ez valamennyire elfojtotta az én bolondos hóbortommal való viccelődést. Idő múltán azután minden megváltozott, mindenki más számára is.

Az 1970-es évek elején az iskolák foglalkozni kezdtek a science fictionnel. E vonatkozásban akkor szereztem az első személyes tapasztalatot, amikor szép, kék szemű, szőke lányom megkezdte középiskolai tanulmányait, és tantárgyai közé felvette a science fictiont.

Míntha villám csapott volna belém.

- Science fiction? – kérdeztem. – Te hajlandó vagy időt áldozni tanulmányaidból science fiction olvasására jó tanulmányi pontszámokért.

- Hát persze – felelte Robyn. – És tudod, hogy mit fogunk legelőször elolvasni? Az Alapítvány-trilógiát. Hát ez van.

Azután, néhány hónappal később, Robyn egy kissé szégyenkezve jött haza.

- A science fiction-kör szeretné tudni, hajlandó volnál-e eljönni hozzánk és beszélni nekünk a science fictionról.

- Ó! Robyn! – mondtam szemrehányóan.

- Minden formalitás nélkül, apu. Vagy tízen leszünk ott.

Robynnak képtelen voltam ellentmondani, megígértem hát, hogy elmegyek, s a kitűzött napon és időben el is mentem az iskolába. Tüstént bevezettek az előadóterembe, ahol az iskola teljes diáksága várt rám.

Megfordultam, rápillantottam lányomra, de az tüntetően kerulte a tekintetemet. Később elmondta, hogy őt magát is meglepte a dolog. A diáktársak őt sem értesítették tervükről.

Valahogyan összeszedtem magamat, de észrevettem, hogy – bár az elmúlt évek alatt már a tanárok

körében is nevezetessé váltam – azért még mindig ellenszenvvel néznek rám. Ha lett volna rá alkalmuk, biztosan ki is használták volna ellenem.

No, hogyan is zajlott le ez az egész?

Először is: nem tartottam semmiféle mélyenszántó előadást a témáról, hanem tettem néhány megjegyzést, amelyekről azt gondoltam, hogy érdekelni fogja őket, és megtetszik nekik.

1. Látható volt, hogy a diákokat egyre inkább érdekelni kezdi a science fiction, és pusztán e növekvő érdeklődés, ennek az érdeklődésnek ereje befolyást gyakorolt az iskolarendszerre.

2. Kezdték a science fictionre nagyobb tisztelettel nézni. John Cambell elindított egy új magazint, az Astounding Science Fictiont (ez később analóg címmel jelent meg) Ő ízléses volt és mértéktartó. A tépett lapszélek már akkor eltűntek, amikor még nem ő volt az igazgató, ő meg hozzátette ehhez a címoldal visszafogott stílusát, s nyugodt, rendezett, szinte tudományos jellegű borítót adott magazinjának. S továbbmenve: science fiction művek egyre gyakrabban jelentek meg mind papír-, mind kemény kötésű kiadásokban. Maguk a magazinok már szerkesztői elvet tükröző formát öltöttek, s ez bizonyos tiszteletet vívott ki a szakmában.

3. Maga a világ is kezdett egy kissé science fiction jellegűvé válni. A második világháborúban megjelent a radar, feltűntek a sugárhajtású repülőgépek, a rakéták, a számítógépek, végül pedig a nukleáris bomba. A háború közvetlen utóhatásaként a tudósok és a mérnökök a Hold-utazásról kezdtek beszélni, s lám, 1969-ben emberi lények valóban ott álltak Földünk kísérőjének talaján. Most már nem lehetett ezt a területet, a science fictiont meddő ábrándozásnak tekinteni többé.

4. A tanárok is megváltoztak, mert ők már a régi nemzedékhez tartoztak. Új generáció volt ez, közülük sokan science fiction olvasók voltak köllyökkorukban, s néhányan ma is, felnőtt fejjel is olvassák ezt a műfajt.

5. A dicsőség egyébként a miénk, az öregebbek nemzedékéé. Mi vittük tovább a lángot, abban az időben, amikor pedig nem volt ez könnyű. Mi írtuk azokat az anyagokat, szavanként egy garasért vagy még kevesebért. De mi igenis minden szülői és tanári nyomás ellenére olvastuk ezt a fajta irodalmat, és végül megérhettük, hogy az idő bennünket igazolt.

Így hát hol is állunk most?

A kiemelkedő science fiction írók megjelenési példányszáma manapság hatjegyű számmal jelezhető. Könyveik vezetik a bestsellerlistákat. Megérik azt, hogy korai műveiket „klasszikusokká” avatják, s elismeréssel olvassák ugyanazon iskolákban, ahol annak idején megrótták azokat a diákokat, akik ezeket a műveket első kiadásukkor méltatni merészelték.

Hát nem úgy hangzik ez, mint egy banális, régi „mese az írógépről”?

Ám vannak kedvezőtlen jelek is.

Nem akarok most beszélni a rég volt, sokat emlegetett, szűk olvasói rétegről, arról az időről, amikor én is, ők is fiatalok voltak-voltunk, és amikor az olvasók elismerése volt az egyetlen dolog, amiről álmodoztam, amire vágytam, nem pedig a pénz vagy a hírnév: mert pontosan tudtam, hogy ők mit várnak tőlem. Erről már beszéltem egy régebbi vezércikkemben.

Most már sokkal specifikusabb hátrányokkal kell megküzdenuünk az iskolákban elnyert elismerésünk mellett. Aprócska dolgok ezek, s a maguk módján még szórakoztatóak is.

Például az iskolákban most gyűjtéseket indítanak, amelyeket így hívnak: „hírességek árverése”. Bizonyos személyiségek személyes holmijait ajánlják olyanoknak, akiktől feltételezik, hogy aránylag magasra fel fogják verni az árakat, s manapság a science fiction írók vezetik a listát. Egy kézirat, egy szignált könyv, fénykép, egy használt (de feltételezem, hogy tiszta) zokni vagy zsebkendő kerül árverésre.

Eleinte beadtam a derekamat. Hízelt a dolog, jó ügyet is szolgált, így hát elküldtem néhány szignált, puha fedelű kötetet. Csak hát azután kihasználták. Annyi kívánság kezdett ömleni hozzám iskolákból (meg templomokból és könyvtárakból – s mind a jó ügy érdekében) nap mint nap, hogy a végén fel kellett adnom. Sokkal több ilyen aukció volt már, mint ahány példány könyvem akadt, módomban pedig nem volt arra, hogy válogassak, szelektáljak. Így most már sehová és senkinek nem küldök semmit, s következményként elviselem bűnös magatartásom miatti megvetésüket.

Akadnak azután olyan fanatikusok, akik növelni akarják a fiatal diákok olvasási motivációját. Erre a célra igen alkalmas különféle díjak kitűzése. Ilyesfajta díj lehet például egy szignált

könyvutalvány, amelyet az ifjú olvasó beválthat olyan könyvre, amelyet feltétlenül elolvas. Ehhez természetesen elengedhetetlen olyasvalakinek a szignója, aki jelent valamit a kölyköknek, a kéréseket tehát többnyire SF-írókhoz küldik el. Ebből a célból már több tucatnyi könyvutalványt töltöttem ki, igen szorgosan. Mind ez ideig igyekeztem eleget tenni ezeknek a kéréseknek, de ha az idők haladtával növekedni fog a mennyiség, akkor ennek kénytelen leszek véget vetni.

Valójában mindez apróság. Leginkább a tanároktól tartok, akik feladatuk róják a diákoknak, hogy ezeknek az íróknak leveleket írjanak. Feltételezem, hogy csak egy részük választ engem, de milliányi ifjú közül még egy csekély kisebbség abszolút száma is nagy lehet.

Kénytelen vagyok válaszolni ezekre a levelekre (nem akarom elkeseríteni a fiatalokat), de engem valami más izgat, sőt bosszant. A tanárok ugyanis határozott instrukciókat adnak diákjaiknak arról, hogy mit kell írniok és mondaniok: „Írjátok meg neki, hogy írásában mi tetszett nektek, illetve mi nem.”

Tudják, én se szívesen hallgatok vagy olvasok olyasmit, hogy nekik mi nem tetszett. Egyébként egy fiatalember egyszer már majdnem megbékített ezzel is. Minden kertelés nélkül írt nekem egy levelet, amelyet szóról szóra közlök itt, kivéve a levélíró nevét és címét.

„Kedves Izic Azimov,

nagyon szeretem az ön könyveit, mert nagyon érdekesek. Nem szeretem az ön könyveit, mert nem értem őket.

Barátja...”

Köszönöm fiatal barátom, hogy írásaimat érdekesnek találja, még akkor is, ha teljesen felfoghatatlanok önnek. Ám gondoljon arra, milyen nagyoknak fogja találni őket, ha már elég idős lesz ahhoz, hogy mondanivalójukat is felfogja.

Kemény Dezső fordítása